

Menneske og natur i Naturparken

Naturparkens geologi dannede grundlag for landskabsformerne med morænefladerne, de dybe tunneldale, åsene og dødishullerne, som præger nutidens landskab. Den er beskrevet i hjemmesidens afsnit herom, og den efterfølgende historie er stort set gengivet fra bogen om FuresøHistorien.

Landskaberne voksede til og omdannedes af planteresterne til muld og tørv. Mennesket udnyttede gennem tiderne disse ressourcer, så de dyr og planter, der kunne leve heri, blev udnyttet til jagt, fiskeri, landbrug, gartneri, mens tørv, rør, keramisk ler, teglsten, kalk, grus og sand udgjorde værdifulde råmaterialer. Det blev en rig egn, hvor der har levet mennesker gennem 10.000 år – de sidste 6.000 år som fastboende bønder. Aristokratiet blev interesseret i rigdommene – høvdingene omkring Værløse og Jørlunde i jernalderen, Hviderne og Roskildebisperne i middelalderen og kongerne efter reformationen.

Tunneldalenes store langsøer fungerede sammen med de spærrende åer fra vandskellet - Mølleåen, Græse Å og Værebros Å - som transportveje, indtil den tværgående vejtrafik tog over med en linjeføring styret af vådområderne og de få mulige overgange over tunneldalene. I stedet blev vandvejene til møllevand – den første spæde start på en langt senere industrialisering, som især opstod længere nede af åerne. Placeringen af menneskets bopladser blev styret af disse linjeføringer og deres mulige vadesteder helt frem til de nuværende kirkebyer.

Mens vandskellet fra bondestenalderens begyndelse tiltrak hovedfærdselsårene, blev de fra 1300-tallet trukket ud til Slangerup og mølledæmningen ved Fiskebæk, hvilket er årsagen til at området i dag er den oplagte naturpark. Helt op til 1900-tallet var Naturparken relativt upåvirket af menneskets koncentration i større byer – trods nærheden af den lille købstad Slangerup, som mere skyldtes Erik Ejegods fødested end gunstig beliggenhed. Både Roskildebispens interesse for Mølleåen og Københavns opståen som kongens hovedsæde i 1400-tallet trak vægten i aktiviteter mod øst, og det blev ikke mindre udtalt, da kongen efter reformationen overtog bispegodset, så Naturparkens østlige del blev omfattet af kongens nordsjællandske ryttergods og jagtrevir. Kongernes interesse for områdets jagt skabte interesse for egnen hos hoffets folk, der købte nogle af de større gårde i nærheden af Frederiksborgvejen som lystgårde – med Farumgård og Kulhus som typiske eksempler nær kongens ”jagthytte” ved Frederiksdal. Det blev også bøndernes vej til det københavnske marked for gartneri og mælkeprodukter. Til sidst blev vejene til Frederiksborg og Frederikssund til to af Fingerplanens fingre, hvori de moderne forstæder kunne udvikle sig.

Hoffets interesse for områdets natur som tidsfordriv blev med 1800-tallets romantiske sværmeri for naturen og egnens oldtidsminder begyndelsen til en helt ny måde at se og benytte naturen på. Begrebet naturskønhed blev pludselig afgørende – påvirket bl.a. af de tanker, som i 1700-tallet fulgte Rousseaus om at komme tilbage til naturen. Hvad vore tidlige forfædre lagde i det begreb, ved vi faktisk ikke meget om. Det landskab, som 1800-tallets københavnere satte pris på, var ikke det samme, som det vi søger at bevare i dag. Det ses tydeligt af Frederik Ahlgreen Ussings turistbog fra 1865, at trækplasterne på vores egn var Hareskovene og de skovomkransede søer, Furesø og Farum Sø. Det var først og fremmest den skyggefulde ro under trækronerne, man søgte – gerne med udsigt over sø, skove og ådal – gerne vang og vænge, men helst ikke for meget egentligt bondeland. Ifølge Ussing blev der kedeligt ude i det åbne land vest for Hestetang-møllerne – kun den mystiske Bastrup-ruin ved den smukke sø fristede til et besøg længere mod vest. Måske hænger det sammen med, at skove havde været en mangelvare i 1700-tallet inden fredsskovreformen, og at solbrændthed var noget, man forbandt med bønder og arbejdere.

Landskabets vegetation ændrede undervejs karakter fra mere eller mindre åbne græsnings-overdrev med enge og opdyrkede åse til et åbent land i vekseldrift og isolerede skove – det kulturlandskab, som var afgørende for vort samfund, og som vor flora og fauna derfor efterhånden tilpassede sig.

Råstofudvindingen begyndte med Roskildebispens udnyttelse af de gamle issøers ler til teglværk og en industrilignende produktion af potter og kander i Farum Lillevang i 1300-tallet. Den sluttede med de store teglværker, grusgrave og kalkværker, hvorfra man bl.a. fik kalken til at genopføre København efter englændernes bombardement i 1807 og senere en mængde grus til de danske baneanlæg. Nu er området ved at blive forvandlet til golfbane og rekreativt område. Skovenes betydning som kongelige jagtmarker og træproducent er også blevet uvæsentlig i dag – skovvæsenet er blevet en naturforvalter, som tillige tager sig af søerne og de åbne områder – Naturstyrelsen. Senest har de overtaget Flyvestationens slette.

Naturparken rummer mange statslige fredsskove, og store natur- og landområder er blevet fredet siden 1990. Mølleåsystemet beskyttes nu internationalt som Natura 2000-område i form af habitatområde og en del også som fuglebeskyttelsesområde. De åbne enge i ådalene, som gav rigdom i fortidens landbrug, gror imidlertid til, da kvæg ikke er en rentabel del af nutidens tilbageværende landbrug – og markerne befolkes af en overproduktion af heste. I dag er de åbne udsigter og det dyrkede land ved at blive en mangelvare i Københavns omegn, som lukkes inde af bebyggelse, trafikanelæg og jægernes levende hegn. Balancen er ikke altid let at finde, når man har forstyrret naturens orden – og det æstetiske ideal for hovedparten af befolkningen er ikke en ensidig naturskov, men det gamle åbne danske kulturlandskab med spredte skove.

Naturparkens kommuner er blevet karakteristiske ved at være attraktive beboelseskommuner opdelt af naturen i mindre enheder. Dermed har alle hurtig adgang til landskab og natur, som så mange lægger vægt på som årsag til at bosætte sig i Naturparkens kommuner – det har flere undersøgelser fortalt undervejs, og det har de fleste politikere taget bestik af. Der er ingen tvivl om, at denne nærhed til grønne områder, natur og et eldorado for motionister skaber et attraktivt beboelsesmiljø, som i kombination med den hurtige forbindelse til Københavns arbejdspladser, forretninger og kulturliv er egnens store styrke. Sådant er kommunernes beboersammensætning opstået. Opdelingen skaber imidlertid også udfordringer, da det er vanskeligere at opbygge en effektiv infrastruktur, når enhederne ligger spredt – det er den pris, der skal betales.

Et symbolsk eksempel på dilemmaet er forbindelsesnerven over Mølleådal – nemlig overgangen ved Roskildebispens Fiskebæk. Netop på dette før så idylliske sted begyndte i 1890'erne den folkelige turisme, som lagde grunden til Slangstrupbanen og ekspansionen. Prisen for den moderne infrastruktur blev nedrivningen af det traditionsrige Fiskebæk Hotel, opførelsen af 4 broer over åen og en infernalsk støj fra motorvejen, så stedet helt har mistet sin tiltrækning. Naturen gav sig dog ikke godvilligt. Både den første jernbanebro og den første motorvejsbro skulle synke i mosen, før mennesket havde fået sin vilje.

Det var landets politiske og merkantile udvikling, der i 1300-1400-tallet flyttede hovedfærdselsåren og dermed også byudviklingen fra vest-enden af Farum Sø og fra Bastrup til Fiskebæk-overgangen. Den senere koncentration af store anlæg på ét sted, som var en del af den kloge tankegang bag Fingerplanen, havde den store fordel, at den Øvre Mølleådal i vest og de gamle kirkebyer, som var grundlagt før vejenes flytning, fik lov til at ligge i fred. Det har reddet det attraktive landskab og naturen, så det i dag er fundet værdigt til fredning og EU-beskyttelse, og det har reddet de mange spor af istiden og af menneskelig aktivitet fra tidlig jægerstenalder op til vor egen tid. Naturparken kan ikke prale af spektakulære kystlandskaber eller nationalhistoriske mindesmærker, som kan trække de store turisthorder til i dag, men til gengæld er der midt i den fredede landskabelige idyl bevaret en stor variation af minder om 10.000 års samspil mellem menneske og natur.

TRB